

Tunabackar - Bostadsgårdens förändring

En undersökning av bostadsgårdens funktioner och hur de
har förändrats mellan åren 1947–2013

Helena Ingmar



Titel: Tunabackar - bostadsgårdens förändring

Engelsk titel: Tunabackar - the Change of the Residential Yard

© Helena Ingmar

Handledare: Maria Hedberg, SLU, institutionen för stad och land

Examinator: Lena Steffner, SLU, institutionen för stad och land

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet, fakulteten för naturresurser och lantbruksvetenskap

Institutionen för stad och land, avdelningen för landskapsarkitektur

Omfattning: 15 hp

Nivå: Grundnivå G2E

Kurs: EX0725, Projekt i landskapsarkitektur

Landskapsarkitektprogrammet, Ultuna

Nyckelord: arkitekturhistoria, funktioner på bostadsgård, gård, upprustning, stadsbyggnadshistoria.

Omslagsbild: Lekplatsen i Tunabackar. Foto: Helena Ingmar

Publiceringsår: 2013

Publiceringsort: Uppsala

Online publication of this work: <http://epsilon.slu.se/>

Sammandrag

Under 1940-talet rådde stor bostadsbrist i hela Sverige och även i Uppsala. Området Tunabackar i Uppsala byggdes 1947 och är en del av den stora utbyggnaden av bostäder som skedde efter andra världskriget och decennierna därefter. Tunabackar planerades av dåvarande stadsarkitekt Gunnar Leche. Området byggdes med tre- till fyra våningshus placerade i vinkel och inrymde 628 lägenheter. Kvarteren var slutet mot norr och öppet mot söder. Byggnaderna bildade skyddade gårdsrum i söderläge. Syftet med den här uppsatsen var att dokumentera skillnaderna mellan funktionerna på en bostadsgård i Tunabackar idag och när samma bostadsgård byggdes 1947. Och att svara på följande frågeställningar: Vilka funktioner har förändrats på den specifika bostadsgården? Varför har funktionerna på bostadsgården lagts till eller tagits bort? Sker förändringarna i huvudsak på grund av ekonomiska orsaker eller på grund av de boendes ändrade levnadsvanor och önskemål? Jag begränsade mig geografiskt till kvarteren Torbjörn och Torgny som ursprungligen var det som kallades för Tunabackar. Området avgränsas i söder av Torbjörnsgatan, i öster av Tunagatan och i norr av Väpnargatan. Jag undersökte vilka funktioner som fanns på bostadsgården. Jag jämförde vilken funktion olika markbeläggningar hade men inte vilken typ av markbeläggning det var på platsen. För att svara på frågan om hur bostadsgården har förändrats studerade jag den illustrativa situationsplanen Gunnar Leche ritade då området anlades. Därefter inventerade jag bostadsgården och jämförde med situationsplanen. För att ta reda på varför förändringarna har skett kontaktade jag Uppsalahem, som äger och förvaltar området. Det visade sig att funktionerna på bostadsgården till viss del har förändrats eller omfördelats, men att den ursprungliga strukturen fortfarande finns kvar. Resultatet visar att det i huvudsak finns två olika anledningar till att förändringarna har skett, anpassningar på grund av ekonomiska skäl och anpassningar på grund av människors ändrade levnadsvanor. Bostadsgården i Tunabackar visade sig ha genomgått i stort sett samma förändringar som många andra bostadsgårdar från samma tid har genomgått, enligt litteraturen.

Abstract

During the 1950s there was a great shortage of housing in Sweden and also in Uppsala. The area Tunabackar in Uppsala was built in 1947 and is part of the major expansion of housing that occurred after World War II and the decades thereafter. Tunabackar was planned by the city architect at that time, Gunnar Leche. The area was built with three- and four-story buildings and housed 628 apartments. The neighborhood was closed to the north and open to the south. The buildings formed sheltered courtyards facing south. The purpose of this paper was to document the differences between the functions of a residential yard in Tunabackar today and when the housing was built in 1947. And to answer the following questions: What features have changed in this specific residential yard? Why has the functions of the yard been added or removed? Does changes mainly take place due to economic reasons or because of the residents' changing lifestyles and preferences? I limited myself geographically to the blocks named Torbjörn and Torgny, originally called Tunabackar. The area is bounded in south by Torbjörnsgatan, in east by Tunagatan and in north by Våpnargatan. I examined the functions that were on the yard. To answer the question of how the yard had changed, I studied the illustrative map Gunnar Leche drew when the area was built. Then I inventoried the residential yard and compared with the situation in the map. To find out why the change has occurred, I contacted Uppsalahem, which owns and manages the estate. It turned out that the functions in the residential yard to some extent has changed or rearranged, but the original structure is still there. The results show that there are essentially two different reasons why changes have occurred, adjustment due to economic reasons and adjustments due to people's changing lifestyles. The yard in Tunabackar were found to have undergone essentially the same changes as other residential yards from the same period, according to the literature.

Introduktion

I artikeln *Tanken bakom Tuna backar* i Byggforum 1953 beskriver dåvarande stadsarkitekt Gunnar Leche utformningen av området Tunabackar, byggt 1947–1950. Han uttrycker en nyfikenhet inför vad framtiden kan innebära för bostäder i staden och lägger stor vikt vid att området har utformats med stor flexibilitet för att lätt kunna anpassas för framtida behov. Han skriver också att en utvärdering av områdets kvalitéer inte kunde göras då utan först 50 år senare.

När en generation har bott, en ny börjat komma till och träden har vuxit upp, är ett bostadsområde inlevt och inlövadt och då kan man kanske bedöma dess värde (Leche 1952).

I den här uppsatsen undersökte jag hur bostadsgårdens funktioner i området Tunabackar har förändrats sedan det byggdes. Det är intressant eftersom det ger kunskaper till dagens landskapsarkitekter om hur miljöer genom åren har anpassats efter förändrade behov.

Det är viktigt att vi bygger och planerar hållbart för framtiden och för att göra det måste utemiljöer kunna anpassas efter framtidens behov. Genom att studera ett område som byggdes för mer än 60 år sedan och dess utveckling kan vi få ett exempel på hur förändringarna kan se ut.

Bakgrund

Under 1940-talet övergavs 1930-talets ideal med enformigt placerade lamellhus och blåsiga bostadsgårdar. I stället byggdes det hus med variationsrik placering i form av vinkelhus, punkthus och stjärnhus. De öppna gårdarna mellan byggnaderna ersattes av mer omslutna gårdsrum (Gustavsson & Wahlström 1979 s. 119).

Bostadsområden byggdes ofta som ett grannskap, med ett centrum som kunde innehålla samlingslokaler, butiker, skola och bibliotek (Gustavsson & Wahlström 1979 s. 117). Bostadsgården präglades också av grannskapsideologin. Gården förväntades nu ge utrymme för gemenskap och gemensamhetsanläggningar som tidigare hade placerats i parkerna flyttades till bostadsgården (Gustavsson & Wahlström 1979 s. 120).

I boken *Svenska bostadsgårdar 1930–1959* skriver Persson och Persson (1995) att funktionerna på bostadsgårdarna under 1930- och 1940-talen inte var tydligt avgränsade från varandra, utan istället integrerade med varandra. Persson och Persson (1995) menar att det var ett tidstypiskt drag att inte heller låsa funktionerna på bostadsgården, utan istället låta funktionerna samspela med varandra.

Först under 1940-talet började bostadsgården utvecklas till en plats för lek, upplevelse, rekreation och sociala aktiviteter från att tidigare mest varit för nödvändiga funktioner och prydnad (Persson & Persson 1995 s. 48). Sandlådor placerades på gräsmattan och torklinor doldes inte nämnvärt (Persson & Persson 1995 s. 20). Stora sammanhängande gräsytor gjorde att de boende hade god överblick över gården, miljöerna upplevdes som okonstlade och stora träd fick

bidra till rumsligheten genom att delvis skymma sikten och bilda ett tak mot himlen (Persson & Persson 1995 s.19). Persson och Persson (1995) menar att piskställningarna kunde vara placerade nära lekplatserna. De avgränsas på vissa ställen från resten av gården av en häck och på vissa ställen är de placerade på en öppen gräsmatta. Senare under 1950- och 1960-talet blev det allt vanligare att låsa funktionerna genom att sätta till exempel staket och häck runt lekplatserna (Persson & Persson 1995 s. 20).

1940-talets bostadsgårdar idag

Persson och Persson (1995) skriver att idag kan bostadsgårdar från 1940-talet behöva en komplettering av funktionerna. Möjligheten till lek är ofta dåligt tillgodosedd, medan pisk- och torkställningar är överdimensionerade. Bostadsgårdar började försees med parkeringsplatser redan under 50-talet. Persson och Persson (1995) menar vidare att kompletteringar som görs bör passas in i det ursprungliga mönstret, och att det är viktigt att arbeta för att integrera funktionerna med varandra istället för att avgränsa dem (Persson & Persson 1995 ss. 50-51).

Trafik

Under senare delen av 1940-talet kom de första tankarna om trafikseparering. Kvarteren byggdes ofta med ett utifrånmatningssystem för att öka trafiksäkerheten (Persson 1995 s. 28). Utifrånmatningssystem innebär att trafiken leds på stora matargator runt kvarteren till parkeringsplatser och angöringsplatser (Åström 1993 s. 50). Parkerings- och angöringsplatserna koppas sedan samman med bostadsentréerna via gångvägar (Åström 1993 s. 50).

Genom att separera biltrafiken från gångtrafiken ville man skydda fotgängaren från olycksrisker, bullerstörningar och luftföroreningar (Åström 1993 s. 50). Till en början var det främst barnens gångvägar från bostad till skola och lekplatser som separerades från biltrafiken, men gångvägarna kom så småningom att omfatta ett helt vägsystem skilt från biltrafiken (Åström 1993 s. 50).

Redan under 1950-talet låg ansvaret för att lösa parkeringsfrågan på fastighetsägaren, och denne skulle lösa problemet på egen fastighet. Många boende uppskattar dessutom att parkera sin bil inte på bostadsgården där den är synlig från lägenheten. Det skapar extra trygghet och avskräcker till viss del biltjuven och vanden. Samma sak gäller även placeringen av cykelställ (Boverket 2008b s. 39).

Antalet parkeringsplatser som byggdes till husen på 1940-talet var betydligt färre än idag, från början fanns bara 21 stycken garage i Tunabackar (Gustavsson & Wahlström 1984). Antalet personbilar i trafik i Uppsala län vid årsskiftet 2012/2013 var 439 per 1000 invånare (Trafikanalys). Med länets 335 882 invånare (Statistiska centralbyrån 2011) motsvarar det ungefär 147 000 bilar. 1946 fanns det 3206 registrerade bilar i Uppsala län (Statistiska centralbyrån 1947 s. 196). Vid den tiden var befolkningmängden i Uppsala län 146 415 personer (Statistiska centralbyrån 2011).

Plaskdammen

Att ha vatten som prydnad var mycket populärt under 1940-talet (Wilke 2006 s. 176). Ofta anlades en plask- eller vegetationsdamm i trädgårdarna. Hydén (2009) skriver att även i stadsparkerna var plaskdammar vanligt förekommande under början av 1900-talet. Hydén (2009) skriver att de främst var till för barn från

fattigare familjer som inte hade samma möjligheter att komma ut i naturen som de mer välbärgade barnen. Genom åren har plaskdammar i stor utsträckning plockats bort från parkerna och skälen var ofta relaterade till säkerhet, underhållskostnader och hygien (Hydén 2009 s. 22).

Drunkning är den vanligaste dödsorsaken för små barn och bestämmelser för pooler och bassänger regleras i två olika lagar vilket tyder på att samhället ser allvarligt på drunkningsolyckor. Både bygglagstiftningen och ordningslagen innehåller bestämmelser för säkerhetsutrustning kring pooler och bassänger. Ansvar för att uppfylla säkerhetskraven ligger alltid på fastighetsägaren. Är plaskdammen djupare än 20 centimeter ska den utrustas med ett staket på minst 90 centimeter som barn inte kan klättra över eller krypa under (Boverket 2008a).

Barn och lek på 40-talet

På 1940-talets bostadsgård fanns det ofta plats för barnen att leka. Ofta bestod barnens utrustning och anläggningar för lek av sandlåda, gungor, cykelbanor och en plaskdamm eller annan vattenanläggning till exempel en bäckfåra. Lekplatsen på gården sågs som ett komplement till den allmänna parken. På bostadsgården var det viktigt att de små barnens behov var tillgodosedda, men de fick ofta nöja sig med en sandlåda (Gustavsson & Wahlström 1979 s. 125).

Gunnar Leche

Jag valde att studera ett av Gunnar Leches projekt för att hans inflytande på Uppsalas stadsbild har varit stor. Gunnar Leche började som stadsarkitekt i Uppsala 1920 och arbetade sedan där till sin död 1954, efter nästan 35 år i tjänsten (Lambert 2004 s. 8). Under hans tid som stadsarkitekt ökade Uppsalas befolkning från 23 000 invånare 1920 till 69 000 invånare 1954 (Bergold 2002 s. 129).

Leche arbetade med allt från översiktlig stadsplanering till detaljritning av enskilda hus (Bergold 2004 s. 14). Under sin tid på posten som stadsarkitekt fick han en hel del negativ kritik (Lambert 2004 s.7). I efterhand kan vi konstatera att bostadsbyggandet till följd av den befolkningsökning som skedde under hans långa tid i tjänsten gör att ingen annan stadsarkitekt har påverkat Uppsalas stadsbild lika mycket (Lambert 2004 s.7). Leche har på sätt och vis fått upprättelse då många av hans projekt är mycket omtyckta idag (Caldenby 2004 s. 239).

Området valde jag för att det är en av de hela stadsdelar som Leche ritade under sin karriär som stadsarkitekt i Uppsala. Det var också ett av de första områden som byggdes av det kommunala bostadsbolaget Uppsalahem under en tid när Uppsala expanderade mycket och det var stor bostadsbrist (Bergold 2004 s. 135).

Bostäder i Uppsala

I början av 1900-talet expanderade Uppsala kraftigt. Under krigsåren bromsades byggandet men under åren 1920-1954 ökade Uppsalas befolkning med tre gånger (Bergold 2002 s. 129). Ökningen berodde på inflyttning och ökat födelsetal och bristen på bostäder var stor (Bergold 2004 s. 135). För att få igång bostadsbyggandet subventionerade staden tomtmark och lån till byggföretag som ville bygga bostäder (Bergold 2004 s. 136).

Gunnar Leche ansåg dock att utbudet endast var till för förmögna och ville se alternativ för hushåll med lägre inkomster (Bergold 2004 s. 135-136). 1946 bildades ett kommunalt bostadsbolag, Uppsalahem, för att tillfredsställa behovet av hyreslägenheter till rimliga hyror (Bergold 2004 s 141). Staten gick in med me-

del, som lån till låga räntor och långa amorteringstider, för att hjälpa kommunerna (Bergold 2002 s 148).

Utformningen av Tunabackar

Stiftelsen Uppsalahem presenterade 1946 planerna på ett nytt bostadsområde beläget 2 km norr om centrum, Tunabackar. Området omfattade 628 lägenheter i 28 hus med tre till fyra våningar. Alla lägenheter hade balkong eller markterrass (Bergold 2004 ss. 147-148).

Leche utarbetade en plan för området med trevåningslängor i vinkel. Kvartret var slutet mot norr och öppet, med gröna gårdsrum, mot sydväst (Bergold 2004 s. 146). Husens placering gör att bostadsgården delas upp i fem stycken delgårdar med olika storlek och karaktär. Själva bostadsgården är ritad av dåvarande stadsträdgårdsmästaren Perh Bojert (Gustavsson & Wahlström 1984).

Tunabackar var vad Leche kallade ett gemensamhetsområde, området är gestaltat för att ge utrymme för samvaro och bjuda in till sociala kontakter (Bergold 2004 s. 146). Inom området inrättades mjölkaffärer, hobby- och samlingslokaler medan övrig service placerades vid ett litet torg i östra delen av området (Gustavsson & Wahlström 1984).

Bostadsgården i Tunabackar

Entrén till bostadsgården går via ett entrétorg med en port mellan två byggnader. Bostadsgården mellan husen fungerar som en park med plats för både rekreation och arbete i form av lekutrustning och piskställningar (Bergold 2004 s. 149). Byggnaderna var placerade en bit ifrån varandra för att solen skulle nå ner till bottenlägenheterna (Leche 1952). Området omfattar en yta på ca 6 hektar.

Leche (1952) skriver att från köket hade mammorna uppsikt över sina barn som lekte på gården och de kunde ropa in dem när det var dags för mat. Om det kom en regnskur kunde barnen söka skydd i lekpaviljongen istället för att behöva gå inomhus (Leche 1952).

Gården planerades för ett stort antal invånare, varav många barn, och skulle klara ett högt slitage (Gustavsson & Wahlström 1984). Ytorna var väl tilltagna och buskagen bestod av tåliga buskar, ofta med taggar eller tornar (Gustavsson & Wahlström 1984).

Även byggnaderna och planlösningarna i lägenheterna byggdes så att det är möjligt att flytta rum mellan lägenheterna och på så sätt ändra storleken beroende på vilka behov som skulle kunna uppstå (Leche 1952).

Tunabackar idag

Idag bor totalt 3 181 personer i stadsdelen Tunabackar inklusive Tunaberg. Åldersfördelningen är 0–19 år 19 procent, 20–64 år 59 procent och över 65 år 22 procent (Uppsala nya tidning 2009). Samma siffror för hela riket 2012 är 0–19 år 23 procent, 20–64 år 51 procent och över 65 år 26 procent (Statistiska centralbyrån 2012). Det finns alltså färre barn och ungdomar i Tunabackar än i riket som helhet. Även antalet personer över 65 år är färre än i riket som helhet. Totalt finns 1 917 hushåll i Tunabackar varav 455 med ett eller flera barn i familjen

vilket motsvarar 23 procent (Uppsala nya tidning 2009). Samma siffra för hela riket är 26 procent (Statistiska centralbyrån 2012). Antalet barnfamiljer i Tuna-backar är lägre än i riket som helhet.

Begrepp

Bostadsgård: Utrymme mellan hus inom ett byggnadskvarter, i regel med ett slutet byggnadssätt, eller mellan hus och gata (TNC 1994).

Funktioner: Med funktioner syftar jag på vilka ytor, anläggningar och utrustning som finns i utemiljön. Exempel på funktioner är piskställning, lekutrustning, plaskdamm, parkering, och grillplats.

Syfte

Att dokumentera skillnaderna mellan funktionerna på en bostadsgård i Tuna-backar i Uppsala idag och när samma bostadsgård byggdes 1947.

Frågeställning

Vilka funktioner har förändrats på den specifika bostadsgården? Varför har funktionerna på bostadsgården lagts till eller tagits bort? Sker förändringarna i huvudsak på grund av ekonomiska orsaker eller på grund av de boendes ändrade levnadsvanor och önskemål?

Avgränsningar

Jag begränsade mig geografiskt till kvarteren Torbjörn och Torgny som ursprungligen var det som kallades för Tunabackar. Området avgränsas i söder av Torbjörnsgatan, i öster av Tunagatan och i norr av Väpnargatan.

Jag undersökte vilka funktioner som fanns på bostadsgården men gick inte in på vilka aktiviteter människor faktiskt sysslar med på sin bostadsgård. Inte heller den estetiska utformningen eller växtmaterialet på bostadsgården ingick i undersökningen.

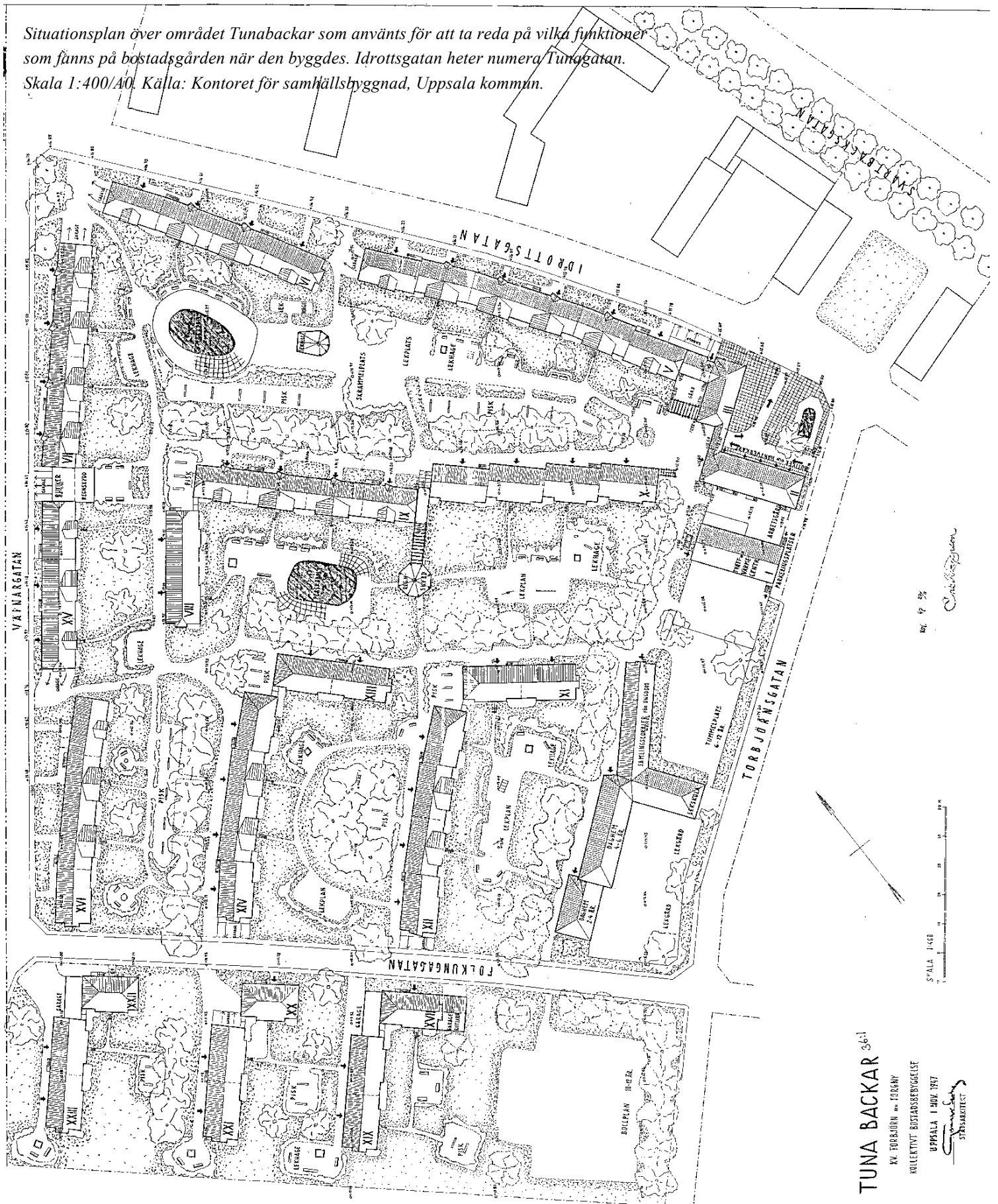
Jag jämförde vilken funktion olika markbeläggningar hade men inte vilken typ av markbeläggning det var på platsen.

Jag ägnade mig inte åt själva byggnaderna och deras planlösning eftersom det är minde intressant för oss landskapsarkitekter.

Metod

För att undersöka hur bostadsgården har förändrats studerade jag den illustrativa situationsplanen Gunnar Leche ritade då området anlades. Därefter inventerade jag bostadsgården och jämförde med situationsplanen. För att ta reda på varför förändringarna har skett kontaktade jag Uppsalahem, som äger och förvaltar området.

Situationsplan över området Tunabackar som använts för att ta reda på vilka funktioner som finns på bostadsgården när den byggdes. Idrottsgatan heter numera Tunagatan.
Skala 1:400/A0. Källa: Kontoret för samhällsbyggnad, Uppsala kommun.



TUNA BACKAR 36:1

KV TORBJÖRN 40:1 TORBY
KOLLEKTIVT BOSTADSBYGGELSE

UPPSALA 1 NOV 1947

STADSBYGGNAD

Inventering av historisk situationsplan

För att ta reda på vilka funktioner som fanns på platsen när den byggdes studerade jag situationsplanen. Jag fokuserade på vilka funktioner som jag kunde se fanns utritade på situationsplanen över bostadsgården. Jag dokumenterade i hur stor utsträckning olika funktioner fanns utritade och på vilken position. Den situationsplan som jag studerade är daterad 1947 och utritat finns bostadsgårdarnas vegetation och funktionsytor. Situationsplanen finns på stadsarkivet i Uppsala, och visas ovan.

Inventering på plats

För att ta reda på vilka funktioner som finns kvar på bostadsgården idag besökte jag området och inventerade vilka funktioner som finns på bostadsgården. De funktioner som inventerades var de som jag kunde se på bostadsgården. Jag dokumenterade även i vilken mängd de finns och på vilken plats.

Jämförelse

För att se förändringarna jämförde jag 1940-talets situationsplan med min nutidsinventering. Jag undersökte vilka funktioner som har tillkommit, ökat i frekvens, flyttats eller är oförändrade på platsen jämfört med på situationsplanen. Utifrån det fick jag reda på vilka funktioner som har försvunnit eller minskat i antal.

Intervju

Jag tog kontakt med Uppsalahem via e-post och frågade varför vissa förändringar hade skett. De frågor jag ställde var:

När och varför har plaskdammarna tagits bort från gården?

När och varför har merparten av piskställningarna tagits bort från gården?

Hur många parkeringsplatser finns idag i området?

När och varför tillkom grillplatserna?

Skulle ni säga att förändringar på bostadsgårdarna sker i första hand på grund av ekonomiska orsaker (förvaltning etc.) eller på grund av de boendes ändrade levnadsvillkor?

Litteratur

För att hitta förklaringar till varför förändringar hade skett sökte jag i litteraturen. Jag sökte i Uppsala stadsbiblioteks katalog och i SLU bibliotekets katalog. Sökord som användes var: Tunabackar, Tuna backar, Bostadsgård, Leche, plaskdamm, piskställning, parkering. Jag använde också statistik om biläggande från Trafikanalys och Statistiska centralbyrån, SCB.

Resultat

I resultatet beskriver jag först funktionernas förekomst på situationsplanen från anläggandet och därefter funktionernas förekomst på bostadsgården idag. De funktioner som jag har inventerat är de jag kunde utläsa, antingen på situationsplanen eller på den befintliga bostadsgården. Funktionerna var piskställningar, parkering och cykelställ, plaskdammar, lekytor och grillplatser. Resultatet visas för en funktion i taget, där funktionens förekomst på situationsplanen, förekomsten idag och Uppsalahems kommentarer redovisas.

Jag har valt att skilja lek från plaskdammar för att jag anser att plaskdammar är en så pass specifik lekutrustning, med sin egen historia, att de förtjänar en egen kategori.

Piskställningar

På situationsplanen finns piskställningar utritade. Varje delgård har en egen piskplats och den är inte särskilt avskild från resten av funktionerna på gården, ibland omgärdad av ett buskage och ibland placerad öppet på gräsmattan. Sammanlagt finns till 10 grupper med totalt 33 stycken piskställningar.

Endast tre enskilda piskställningar finns idag kvar i området. De är placerade på skyddade platser vid husens gavlar, på samma ställe som originalställningarna. På platserna där det tidigare fanns piskställningar är det idag i stor utsträckning parkeringar.

Enligt Uppsalahem¹ minskades antalet piskställningar vid ett tillfälle när de bytte ut de gamla piskställningarna mot modernare varianter. Anledningen till att antalet reducerades var att de boende inte använde piskställningarna i samma utsträckning som tidigare.

Förändringen har skett till största delen på grund av ändrade levnadsvanor.

Parkering och cykelställ

Ett fåtal parkeringar finns utritade på situationsplanen i området i form av 21 garage i källarplan och parkeringsplatser längs Torbjörnsgatan. Kantstensparkeringen längs Torbjörnsgatan var cirka 20 meter lång och borde ha rymt cirka fyra bilar. Parkeringsplatserna var placerade i utkanterna av bostadsgården för att den skulle vara bilfri.

Cykelställ finns inte utritade på planen.

Många parkeringsplatser har tillkommit på gården. Ytor som nu får tjäna som parkeringsplatser var tidigare gräsmatta och piskplatser. Gården har fortfarande ingen genomfartstrafik och infarten till parkeringsplatserna inne på gården är reglerade av en vägbom.

¹ Uppsalahem genom Östen Bennelind, förvaltare. E-postkonversation 2013-05-29

2013-06-29

Helena Ingmar

Sammanlagt finns nu 232 stycken parkeringsplatser på gården enligt Uppsalahem². På den sydligaste delgården har även parkeringsgarage uppförts under mitten på 60-talet. Parkeringsplatserna har lagts till när behovet har ökat på grund av ökat bilägande.

Cykelställ finns det utanför många av portarna och även ett stort vid entrétorget.

Förändringen har skett på grund av det ökade behovet av parkeringsplatser som i sin tur beror på det ökade antalet bilar.

Lekyta

På situationsplanen finns många platser för barn att leka på. Det finns en lekplats, sex stycken lekhammar, en lekgård och två lekplaner. Vad som är skillnaden mellan dessa framgår inte. Även en tummelplats för barn att tumla runt på och en skrammelplats för barn att skramla och väsnas lite extra på finns på situationsplanen. Vissa av lektyorna är märkta med en viss ålderskategori, till exempel en bollplan för 10-12 år. Utritade finns även en lekhydda och ett regnskydd som Leche (1952) menade var för barnen.

Många av ytorna som var örönmärkta för lek har försvunnit. Det finns endast två lekplatser kvar i området. De är stora men den sammanlagda mängden lektytan har minskat. Det finns en stor gräsyta med fotbollsmål i norra hörnet av gården, där den stora plaskdammen låg förut. Den gamla bollplanen är nu ombyggd till parkering.

Lekhallen finns inte längre kvar, och regnskyddet är numera en samlingsplats för de boendena med möjligheten att grilla eller bara umgås. Även om de örönmärkta lektyorna är borta finns det fortfarande plats att leka på. På gården finns det stora gräsytor där barn kan leka fritt även om ytorna inte är örönmärkta för barnens lek.

När området byggdes var det främst tänkt för barnfamiljer, särskilt för mindre bemedlade familjer och familjer med många barn. Mammorna var i stor utsträckning hemma med sina barn under dagen. Idag bor fler äldre människor och färre barnfamiljer i området än det planerades för och det kan vara en anledning till att många av de lektyor som fanns är borta idag.

Förändringen har skett på grund av ändrade levnadsvanor. Ytor har också förändrats från att vara örönmärkta för lek till att bli mer flexibla ytor med fri användning.

Plaskdammar

Tre plaskdammar finns utritade i området. Två stycken stora låg förut på bostadsgården och en mindre på entrétorget. Plaskdammarna på gården är ovala i formen och uppskattningsvis 10 meter breda och 15 meter långa. Dammen på entrétorget är uppskattningsvis 8 meter lång och tre meter bred. Runt dammarna är marken belagd med plattor.

² Uppsalahem genom Östen Bennelind, förvaltare. E-postkonversation 2013-05-29
2013-06-29
Helena Ingmar

Inga plaskdammar finns kvar varken på gården eller på entrétorget. De inne på gården har ersatts av en fotbollsplan och en lekplats. Den på entrétorget har ersatts av en plantering.

Enligt Uppsalahem³ togs plaskdammarna bort för att de var krävande och dyra att förvalta. Även risken för att barnen skulle drunkna i dammarna gjorde att de beslutade att ta bort dem.

Förändringen har skett på grund av ekonomiska skäl och skärpta lagar för bassänger och pooler, både när det gäller säkerhet och hygien.

Grillplatser

Det finns inga grillplatser på situationsplanen men idag har gården två grillplatser placerade på de två största delgårdarna. Dessa tillkom för fyra år sedan på begäran av hyresgästerna⁴, genom den lokala hyresgästföreningen. Samma förening har också tagit på sig ansvaret för skötseln av grillarna.

Förändringen har skett på grund av ändrade behov och önskemål hos de boende.

Diskussion

I diskussionen granskas först metoderna som användes vid undersökningen. Därefter diskuterar och granskar jag resultatet.

Metoddiskussion

Genom att undersöka vad som fanns uttrit på situationsplanen och jämföra med vad som finns på platsen idag har jag gjort antaganden om vad som har försvunnit. Jag vet inte om allt som var uttrit verkligen byggdes, vilket kan medföra fel i jämförelsen. Tolkningen av situationsplanen är mina egen, och den kan bygga på felaktiga antaganden. Ingen teckenförklaring eller beskrivande text fanns tillgänglig till situationsplanen.

De funktioner som inventerades var de som var så specifika och tydliga att jag kunde upptäcka dem. Det är möjligt att det finns fler funktioner på bostadsgården som är mindre tydliga. En gräsyta kan till exempel fylla många funktioner som fri lek för barn eller en plats att sola på.

För att ta reda på varför vissa förändringar hade skett på gården tog jag kontakt med Uppsalahem. Svaren jag fick från Uppsalahem var knapphändiga och ibland obekräftade då mycket av det jag frågade om hade hänt för länge sedan och personerna som arbetar där nu inte var med och fattade besluten då. Även det faktum att frågorna ställdes via e-post påverkade troligen svaren, en intervju via telefon eller personligt möte kan ha gett annan information.

³ Uppsalahem genom Östen Bennelind, förvaltare. E-postkonversation 2013-05-29

⁴ Uppsalahem genom Östen Bennelind, förvaltare. E-postkonversation 2013-05-29

Bekräftade källor på att människor piskar mattor i mindre grad är svårt att hitta. Uppsalahem upplevde att piskställningarna inte användes i samma utsträckning som tidigare men jag vet inte om detta är en sanning som gäller i hela riket.

De litteraturkällor som har använts för att jämföra förändringarna i Tunabackar med generella förändringar är skrivna 1994 respektive 1984, men då de största förändringarna redan hade skett då, både i samhället och på Tunabackars bostadsgård, så anser jag dem ändå vara relevanta.

Den statistik som användes för att göra jämförelser mellan Tunabackar idag och då, och även mellan Tunabackar och riket som helhet, gick inte alltid att få tag på från samma årtal, men skillnaderna torde vara så små att jag ändå bedömer dem som jämförbara.

Inga synpunkter inhämtades från de boende i undersökningen, vilket gör att jag inte vet om Uppsalahems uppskattningar om vad hyresgästerna vill ha stämmer med vad hyresgästerna faktiskt vill ha.

Resultatdiskussion

Syftet med uppsatsen var att undersöka hur funktionerna på en bostadsgård har förändrats sedan 1947, och även att ta reda på varför. Resultatet visar att det i huvudsak finns två olika anledningar till att förändringarna har skett. Vissa förändringar har skett på grund av ekonomiska orsaker. Underhållskostnaderna måste hållas nere. Förändringar har också skett som en anpassning till förändrande levnadsvanor och förändrade brukargrupper. Ny teknik som blir tillgänglig för gemene man skapar nya vanor och därmed nya behov. På grund av en allt äldre befolkning, och i området Tunabackar en mindre mängd barnfamiljer sker en förändring av behoven som ska tillgodoses av utemiljön. Uppsalahem⁵ menar själva att de gärna lyssnar på hyresgästernas önskemål när det gäller bostadsgårdens utformning, men alla förändringar, eller bevarande av skötselintensiva element, måste vara ekonomiskt försvarbara.

I boken *Svenska bostadsgårdar 1930–1959* skriver Persson och Persson (1994) att bostadsgårdarna från den tiden ofta har behövt vissa förändringar för att uppfylla de krav dagens bostads- och livssituationer ställer. Dock menar han att endast mindre förändringar och kompletteringar har räckt för att gårdarna ska bli tidsenliga. Den beskrivningen passa bra för Tunabackar, då vissa mindre förändringar har skett, men den ursprungliga strukturen på gården är samma som när den byggdes.

Persson och Persson (1994) menar vidare att de bostadsgårdar från tiden 1930-1959 som har totalrenoverats har förlorat sina kvaliteter medan de som bara har genomgått mindre justeringar upplevs som attraktiva utemiljöer. Det kan betyda att de gårdar som vi gestaltar idag och som i framtiden lätt kan anpassas till förändrade levnadsvanor kommer få högre kvalitet än de som kan komma att behöva totalrenoveras.

Piskställningar

Genom teknikens utveckling har vi fått verktyg som gör att vissa vanor försvinner. Piska mattor gjordes förr för att göra rent mattorna som ett komplement till

⁵ Uppsalahem genom Östen Bennelind, förvaltare. E-postkonversation 2013-05-29

att sopa golven. Dammsugarens intåg i svenska hem gjorde att det inte längre var lika nödvändig att piska mattorna vid varje städning. Persson och Persson (1995) skriver att piskställningarna på gårdar byggda under 40-talet ofta är överdimensionerade, ibland även helt överflödiga, och idag ofta kan tas bort eller reduceras i antal.

Piskställningarna har plockats bort på många gårdar i hela landet, så förändringen i Tunabackar när det gäller piskställningar är en typisk anpassning till människors modernare behov. Det är också en billig och lätt åtgärdad förändring.

Även om mattpiskandet har minskat och för de flesta sker allt mer sällan uppskattar nog många att faktiskt ha tillgång till en piskställning, även om den används allt mer sällan.

Parkering

Att behovet av parkeringsplatser har ökat är tydligt när man ser statistiken över bilägandet. Antalet bilar i länet har gått från 3 206 bilar till ca 147 000 bilar (SCB 2011). Men parkeringsplatserna i Tunabackar är endast 232 stycken till de 628 lägenheterna, och antalet parkeringsplatser är därför fortfarande underdimensionerat för antalet lägenheter. De boende utnyttjar till stor grad kantstensparkering längs gatorna runt området.

Även om många parkeringsplatser har tillkommit, så har de inte tagit över hela gården. Den delgård som ligger längst söderut har till stor del tagits i anspråk för garage och parkering, men det gör också att de större gårdarna kunde lämnas mer orörda. De öppna gräsytorerna är fortfarande dominerande på bostadsgården.

Persson och Persson (1995) menar att det ökade bilinnehavet har skapat nya förutsättningar för många bostadsgårdar byggda vid samma tid. Att parkeringsplatser har tillkommit är mycket vanligt, och de flesta bostadsgårdar från 1940-talet har genomgått samma förändring, att parkeringsplatser har lagts till. Förändringen med parkeringsplatser började diskuteras redan under 1950-talet (Persson & Persson 1995 s. 51).

Många uppskattar också att kunna se sin bil från lägenheten, något som skapar en extra trygghet för bilägaren och avskräcker biltjuven (Boverket 2008b s. 39). Det är ytterligare en anledning till att parkeringsplatser placeras inne på bostadsgården, för att de boende faktiskt vill ha det så, utöver fastighetsägarens ansvar att tillgodose behovet av parkeringsplatser på egen fastighet.

Lek

När området byggdes var den främsta målgruppen barnfamiljer, och det är anledningen till att stor del av bostadsgården anpassades för barnen. Idag är antalet barn som bor i området lägre än i riket totalt, av alla som bor i Tunabackar inklusive Tunaberg är 19 procent under 19 år (Uppsala Nya Tidning 2009), medan samma siffra för riket är 23 procent (SCB 2012). Under 1940-talet var barnen som inte gick i skolan ofta hemma med sin mamma hela dagen och behovet av lekutrustning nära hemmet var stort. Idag är de flesta barn på förskola och mycket av deras lek är förflyttad dit.

Både det faktum att brukargruppen i området har ändrats och att barnen går på förskola gör att behovet av lekplatser på bostadsgården har minskat. Men på gården finns fortfarande stora gräsytor som, även om de inte är örönmärkt för barnen, lämpar sig väl för fri lek. Möjligheten för barn att leka på gården är där-

för fortfarande stor, och eftersom gården är avskärmd från trafik lämpar den sig väl för barn att vistas på.

Plaskdammen

Plaskdammarna i Tunabackar togs bort på grund av underhållskostnaderna och säkerhetsrisken. Under 40-talet var det vanligt med plaskdammar i parker och på bostadsgårdar, men på de allra flesta platser har det gått samma öde till mötes. Eftersom drunkning är den vanligaste dödsorsaken bland små barn (Boverket 2008a) är reglerna numer stränga när det gäller säkerheten. Fastighetsägaren, som bär ansvaret för säkerheten, väljer då ofta att ta bort plaskdammen.

I många parker på 1940-talet var parkleken bemannad och säkerheten i parkerna var därför högre. När parkvakterna inte längre finns i stadens parker var många kommuner tvungna att ta bort plaskdammarna.

Många människor och särskilt barn, uppskattar mycket att leka med vatten och vattenleken är idag på väg tillbaka. Men på grund av säkerhet kommer den istället i form av fontäner och andra anläggningar där vatten sprutar eller rinner, men utan att det samlas i en damm eller bassäng som medför drunkningsrisk.

Grillplatser

Grillplatser är ett exempel på en liten, billig förändring som ökar trivseln och användbarheten på bostadsgården. Då grillplatser i Tunabackar har placerats ut efter önskemål från hyresgästerna visar det fanns ett tydligt behov som behövde tillgodoses.

Vad är mest intressant med resultatet?

De mest markanta förändringarna har skett som en anpassning till de boendes nya levnadsvanor och behov, vilket känns som en positiv utveckling. Ett sämre alternativ hade varit att alla eller de stora förändringarna hade skett på grund av ekonomiska orsaker. Den största förändringen på bostadsgården är anläggandet av parkeringsplatser. Det är ju i grunden en anpassning till de boendes behov, men också något som går emot önskemålen om att ha en stor, grönskande, bilfri bostadsgård. Ofta kan två olika intressen stå emot varandra och ett av dem kommer alltid att bli åsidosatt.

Leches visioner

Gunnar Leche ville att området skulle vara flexibelt och kunna anpassa för framtidens behov. Tunabackar har förändrats och det betyder att det faktiskt fanns möjligheter att anpassa bostadsgården. Eftersom vissa förändringar har skett men den ursprungliga strukturen är kvar tyder det på att området har den flexibilitet som Leche eftersträfvade.

Leche efterfrågade också en utvärdering efter 50 år för att först då bedöma kvaliteten av hans arkitektur. Nu har det gått mer än 60 år och den här uppsatsen har till viss del uppfyllt hans önskan.

Vad kan vi lära oss?

Att planera flexibelt är viktigt för alla landskapsarkitekter för att våra verk ska kunna finnas kvar lång tid, men ändå passa för olika ändamål genom tiden. Eftersom vi inte vet vad vi väntar oss i framtiden kan vi inte planera för framtiden, men vi kan planera för möjligheter att anpassa våra utemiljöer, genom-

möjligheten att lätt göra små och billiga förändringar som ger stor skillnad i användningen av utemiljöer. Att gestalta en bostadsgård på ett sätt som gör att den vid ändrade behov behöver totalrenoveras är inte försvarbart, varken ekonomiskt eller miljömässigt.

Referenser

- Bergold, Carl Erik & Lambert, Lars (2004). *Gunnar Leche, stadsarkitekt*. Uppsala: Kornhuset.
- Boverket (2008a) . *Boverket informerar- Om pooler 2008:7*. Elektronisk källa. Tillgänglig:
http://www.boverket.se/Global/Om_Boverket/Dokument/nyhetsbrev/boverket%20_informerar/2008/2008_7.pdf [2013-06-03].
- Boverket (2008b) *Gårdsutveckling i miljonprogramsområden*. Elektronisk källa. Tillgänglig:
http://www.boverket.se/Global/Webbokhandel/Dokument/2008/Gardsutveckling_i_miljonprogramsomraden.pdf [2013-06-06].
- Gustavsson, Eva & Wahlström, Marianne (1984). *Bostadsområden 1900–1950*. Sveriges lantbruksuniversitet Alnarp.
- Gustavsson, Eva & Wahlström, Marianne (1979). *Den kollektiva trädgården: en historisk studie av flerfamiljshusens friytor*. Sveriges lantbruksuniversitet. Examensarbete.
- Leche, Gunnar (1952). *Bakom utformningen av Tuna backar*. Byggforum.
- Persson, Bengt & Persson, Agneta (1995). *Svenska bostadsgårdar 1930–59: miljöqualiteter för framtiden = Swedish residential yards 1930-59 : qualities for the future*. Stockholm: Statens råd för byggnadsforskning.
- Plan- och byggtermer 1994 = Glossary of planning and building 1994 : sv-en-fr-de*. (1994). Stockholm: Tekniska nomenklaturcentralen (TNC).
- Trafikanalys. Elektronisk källa. Tillgänglig:
http://www.trafa.se/sv/Soksida/#query=*%26mainfacet=24%26mainfacetname=category;statistik%26tabindex=1%26pagingnr=1%26queryex=Statistik;V%C3%A4gtrafik,Statistik;V%C3%A4gtrafik|Fordon,Ar;0%26sort=%20sort:reverse:meta:docdate [2013-05-10].
- Uppsala Nya Tidning (2011-01-18). *Tuna backar*
<http://www.unt.se/uppsala/tuna-backar-146966.aspx> [2013-05-22].
- Statistiska centralbyrån (1947) *Statistisk årsbok för Sverige 1947*. Tillgänglig:
http://www.scb.se/Grupp/Hitta_statistik/Historisk_statistik/_Dokument/Statistik%20%C3%A5rsbok%2019142001/Statistisk%20arsbok%20for%20Sverige%201947.pdf [2013-05-22]
- Statistiska centralbyrån (2011). Elektronisk källa. Tillgänglig:
<http://www.regionfakta.com/Uppsala-lan/Befolkning-och-hus-hall/Befolkning/Befolkningsutveckling-1805-2010/> [2013-06-03].
- Statistiska centralbyrån (2012). Elektronisk källa. Tillgänglig:
http://www.scb.se/Pages/TableAndChart____262459.aspx [2013-05-26].
- Wilke, Åsa (2006). *Villaträdgårdens historia: ett 150-årigt perspektiv*. Stockholm: Prisma.
- Åström, Kell (1993). *Stadsplanering i Sverige*. Stockholm: Byggförl.

Kartor

Uppsala kommun. Gunnar Leche, stadsarkitekt (1947) Situationsplan Tuna backar 36:1. Skala 1:400/A0. Uppsala. Kontoret för samhällsbyggnad, Uppsala kommun.